

ارزیابی نمایه‌های انتهای کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی (واحد رودهن) از نظر رعایت ملاکهای استاندارد ایزو ۹۹۹

دکتر فاطمه نوشین فرد^۱

عبدالخالق قوجقی^۲

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی وضعیت نمایه‌های انتهای کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی و میزان انطباق آنها با استاندارد بین‌المللی ایزو ۹۹۹ انجام شده است. روش: روش پژوهش پیمایشی از نوع توصیفی است؛ جامعه پژوهش کلیه کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی (رده BP کتابشناسی ملی) موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن می‌باشد. یافته‌ها: نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که از ۲۶۵۰ عنوان کتاب فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های واحد رودهن ۲۲۳ عنوان کتاب دارای نمایه بوده‌اند. از میان ملاک‌های بررسی شده، بیشترین میزان رعایت استاندارد مربوط به شماره‌گذاری صفحات نمایه با فراوانی ۲۱۸ عنوان (۹۷,۸ درصد) کتاب و بیشترین میزان عدم رعایت استاندارد مربوط به یادداشت مقدماتی با فراوانی ۲۰۵ عنوان (۹۱,۹ درصد) بوده است. براساس داده‌های به‌دست آمده، میزان کلی رعایت استاندارد ایزو ۹۹۹ در جامعه مورد پژوهش ۴۳,۹ درصد است.

نتیجه‌گیری: با توجه به نتایج بدست آمده می‌توان چنین استنباط کرد که کتاب‌های فارسی علوم اسلامی از نظر داشتن نمایه در وضعیت نامطلوبی قرار دارند. در کتابهای دارای نمایه انتهای کتاب ارتباط بین مفاهیم و مدخل‌ها بسیار ضعیف است و جهت ایجاد شبکه مفهومی بین مدخل‌های نمایه تلاش کمی صورت گرفته است. به نظر می‌رسد این غفلت احتمالاً ناشی از آگاهی نداشتن مولفان و مترجمان و ناشران از اهمیت نمایه انتهای کتاب است.

کلید واژه‌ها: نمایه‌های انتهای کتاب، کتاب‌های علوم اسلامی، استاندارد ایزو ۹۹۹، نمایه، کتاب‌های فارسی، دانشگاه آزاد اسلامی (واحد رودهن)

مقدمه

محتوای اطلاعاتی کتاب مورد توجه دانش پژوهان و محققان می‌باشد.

نمایه به عنوان ابزار توصیف کننده مدرک در ارائه بهترین پاسخ به نیازهای اطلاعاتی کاربر دارای تعاریف گوناگونی است. ویتلی^۳ نمایه را یک راهنمای نظام یافته برای متن هر ماده‌ی خواندنی یا محتوای مدرک تعریف کرده است که شامل مجموعه‌ای از مدخلها همراه با سرعنوانهایی است که بصورت الفبایی یا ترتیبی دیگر

کتاب یکی از قدیمی‌ترین ابزار اطلاع‌رسانی است که به عنوان سازوکاری برای ذخیره سازی و انتقال دانش از نسلی به نسل دیگر نقش بسزائی را ایفا کرده است. نمایه انتهای کتاب به عنوان یکی از ابزارهای دستیابی به

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات nooshinfar2000@yahoo.com

^۲ کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی

^۳ Wheatley

موانع و دسترسی موثر به اطلاعات مورد نیاز و استفاده از آنها، به مهارت‌هایی نیاز است که به کمک آنها بتوان از میان انبوه اطلاعات موجود به مفیدترین و مناسبترین آنها دسترسی پیدا کرد (داورپناه، ۱۳۸۵). علم کتابداری و اطلاع‌رسانی با توجه به ماهیت و رسالتش، نمایه را راهکاری جهت دسترسی به حداکثر اطلاعات مرتبط و ممکن موجود در کتاب در کمترین زمان قرار داده است.

هیچ کتاب ارزشمندی وجود ندارد که از نمایه بی‌نیاز باشد و نمایه‌سازی از ابتدایی‌ترین و ضروری‌ترین اقدام‌ها برای دستیابی روش‌مند خوانندگان و متخصصان به اطلاعات مندرج در کتاب است. یکی از ملاک‌ها و شاخص‌های ارزشیابی یک کتاب خوب، داشتن نمایه‌ای معتبر است که توسط نویسندگان یا نمایه‌ساز برای آنها تهیه می‌نماید نحوه تنظیم مطالب، نظام مورد استفاده برای نمایه‌سازی اطلاعات و سهولت بازیابی اطلاعات برای پژوهشگران از اهمیت زیادی برخوردار است (اشرفی‌ریزی؛ کاظم‌پور، ۱۳۸۶). نمایه از نخستین پایه‌های تحقیقات، مطالعات و بهترین ابزار برای آگاهی از اطلاعات مندرج در کتابها و تعیین محل دقیق آنها بشمار می‌روند. از سوی دیگر یکی از راه‌های دستیابی به هماهنگی و یکدستی و نظم در اطلاع‌رسانی، بکارگیری روش‌های استاندارد و معتبر در تهیه نمایه‌های انتهای کتاب است. در فرهنگ اسلامی نیز به دلیل گستردگی کاربرد متون دینی و حجم انتشارات در حوزه علوم اسلامی، این منابع همواره مورد توجه توده‌های مردم، مراجعان و صاحب نظران است. از این رو ایجاد راهکارهایی برای تسهیل دسترسی به محتوای اطلاعاتی کتاب‌های منتشره در این حوزه لازم و ضروری می‌باشد. با وجود اهمیت نمایه‌سازی در بازنمون محتوای اطلاعاتی کتاب، از وضع نمایه انتهای کتاب در ایران بویژه در حوزه علوم اسلامی تصویر روشنی در دست نیست، بدین جهت این پژوهش بر آن است نمایه‌های انتهای کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن را از نظر ملاک‌های استاندارد بین‌المللی ایزو ۱۹۹۶ - ۹۹۹ بررسی نماید.

پرسشهای اساسی پژوهش:

پژوهش حاضر درصدد است به پرسش‌های ذیل پاسخ

گوید.

مرتب شده اند و ارجاعاتی را دربردارند که نشان دهنده مکان آن سرعنوانها در متن است (ویتلی، ۱۸۷۸).

نمایه کتاب یا نمایه انتهای کتاب سیاهه نظام یافته‌ای است از واژه‌ها و مفاهیم موضوعی، نامهای اشخاص، عنوان کتابها و مدارک استناد شده، نامهای جغرافیایی و دیگر مطالب مهم یک یا چند کتاب با ارجاع به صفحاتی که محل اطلاعات مورد نظر را نشان می‌دهند که معمولاً در پایان کتاب قرار می‌گیرد (نوروزی، ۱۳۸۰).

چاپ و نشر کتاب بدون نمایه، بستن راه‌های ورود به محتوای اطلاعاتی آن کتاب و محروم ساختن پژوهشگران و خوانندگان از یکی از ابزارهای بازیابی اطلاعات است. نمایه‌های انتهای کتاب از ابتدایی‌ترین و لازم‌ترین ابزارها برای دستیابی مراجعان به اطلاعات مندرج در کتاب است. عدم وجود نمایه باعث می‌شود که وقت پژوهشگر هدر رود و از ارزش آن مجموعه اطلاعاتی نیز کاسته شود. بنابراین، هر نمایه دارای دو هدف کلی است: زمان و تلاش برای یافتن اطلاعات را به حداقل میزان کاهش دهد و موفقیت جستجوی کاربر را به حداکثر برساند (کلیوند^۱، ۱۳۸۵).

بیان مسئله

خلق اطلاعات، شناسایی و کشف اطلاعات دو روی سکه هستند. فعالیت اولی بدون روش شناسی مورد دوم نمی‌تواند عملی شود. نمایه‌سازان و ناشران می‌دانند که تهیه یک کتاب بدون در نظر گرفتن سرفصلها، فهرست مندرجات، پانویس‌ها، کتابشناسی‌ها و نمایه‌های مفهومی که همان نمایه‌های پایان کتاب هستند، تلاش بیهوده‌ای است (هنینگر^۲، ۱۹۹۹).

امروزه در کنار رشد سریع منابع اطلاعاتی، جامعه بیش از پیش به کاهش اتلاف وقت و افزایش استفاده از آن گرایش دارد و پرهیز از زیاده‌گویی و خواندنیهای غیرضروری، تمایل به تندخوانی، ساده و مختصرگویی، استفاده از حداقل واژگان روشن و بی‌ابهام، از خصوصیات ذهنی فراگیر دنیای معاصر است (آذرنگ، ۱۳۷۸). حجم فزاینده اطلاعات، توسعه رشته‌های علمی، افزایش تعداد استفاده‌کنندگان و عبور اطلاعات از موانع مسافت، زبان و مرزهای سیاسی از مهمترین عواملی هستند که باعث پیچیدگی بازیابی اطلاعات می‌شوند. برای کاهش اثر این

^۱ Cleveland

^۲ Henninger

تعاریف مفهومی و عملیاتی

نمایه انتهایی کتاب: سیاهه نظام یافته‌ای است از واژه‌ها و مفاهیم موضوعی، نامهای اشخاص، عنوان کتابها و مدارک استناد شده، نامهای جغرافیایی و دیگر مطالب مهم یک یا چند کتاب با ارجاع به صفحاتی که محل اطلاعات مورد نظر را نشان می‌دهند که معمولاً در پایان کتاب قرار می‌گیرد (نوروزی، ۱۳۸۰)

ملاک‌های کمی: منظور از ملاک‌های کمی در این پژوهش ملاک‌هایی است که ناظر بر وضعیت فیزیکی و ساختار شکلی نمایه انتهایی کتاب است که شامل ستون بندی، شماره‌گذاری صفحات، جایزما (صفحه شمار، ابزارهای جستجو، تورفتگی، محل قرار گرفتن نمایه می باشد.

ملاک‌های کیفی: ملاک‌های کیفی به آن دسته از ملاک‌هایی اشاره دارد که ناظر بر بهبود محتوای نمایه آخر کتاب است و در این پژوهش عبارت است از: رعایت نظام ارجاعات، یادداشت مقدماتی، عبارات توضیحگر، اصول نقطه‌گذاری، نظم الفبایی، اصطلاحات مرکب، شکل مفرد و جمع، قواعد مربوط به اسامی اشخاص، حروف اضافه و حروف چایی متناسب، اصطلاحات مترادف.

استاندارد بین‌المللی ایزو ۹۹۹: این استاندارد گسترش و ویرایش کامل اولین ویرایش استاندارد بین‌المللی نمایه‌ها (۱۹۷۵) است که بوسیله کمیته فنی ایزو ۶۴ TC و کمیته فرعی ایزو SC تهیه شده است. استاندارد ایزو ۹۹۹ رهنمودهایی در باره محتوا، سازماندهی و نمایش نمایه‌ها ارائه می‌دهد و شامل نمایه کتاب، پیابند، گزارش، ثبت اختراع و دیگر مواد نوشتاری چاپی و غیر چاپی است (صدیق بهزادی، ۱۳۸۱). در این پژوهش منظور از ملاک‌های استاندارد ایزو ۹۹۹، نظام ارجاعات، ستون بندی، محل قرار گرفتن نمایه، شماره گذاری صفحات، یادداشت مقدماتی، جایزما (صفحه شمار، مترادف‌ها، عبارات توضیحگر، ابزارهای جستجو، اصول نقطه‌گذاری، نظم الفبایی، تورفتگی، اصطلاحات مرکب، شکل مفرد و جمع، قواعد مربوط به اسامی اشخاص، حروف اضافه و حروف چایی متناسب می‌باشد.

• چه میزان از کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن دارای نمایه انتهایی کتاب هستند؟

• نسبت میانگین صفحه‌های نمایه‌های انتهایی کتاب در کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن به میانگین صفحه‌های کتاب چقدر است؟

۳. وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب در کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر ساخت چگونه است؟

۴. وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب در کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر محتوا و پوشش چگونه است؟

۵. وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب در کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر نوع تهیه چگونه است؟

۶. وضعیت نمایه‌های انتهایی کتاب در کتاب‌های فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر نوع ارجاعات چگونه است؟

۷. ساختار نمایه‌های انتهایی کتاب در کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر رعایت ملاک‌های کمی استانداردهای ایزو ۹۹۹ (ستون بندی، شماره‌گذاری صفحات، جایزما (صفحه شمار)، ابزارهای جستجو، تورفتگی، محل قرار گرفتن نمایه) در چه وضعیتی قرار دارند؟

۸. ساختار نمایه‌های انتهایی کتاب در کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن از نظر رعایت ملاک‌های کیفی استانداردهای ایزو ۹۹۹ (رعایت نظام ارجاعات، یادداشت مقدماتی، عبارات توضیحگر، اصول نقطه‌گذاری، نظم الفبایی، اصطلاحات مرکب، شکل مفرد و جمع، قواعد مربوط به اسامی اشخاص، حروف اضافه و حروف چایی متناسب، اصطلاحات مترادف) در چه وضعیتی قرار دارند؟

۹. میزان همخوانی نمایه‌های آخر کتاب در کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن با استاندارد ایزو ۹۹۹ چقدر است؟

پیشینه پژوهش در ایران

مزینانی (۱۳۷۳) در پژوهشی به بررسی نمایه‌های انتهای کتابهای علوم پزشکی فارسی منتشر شده بین سالهای ۱۳۶۸ - ۱۳۷۲ پرداخت. یافته‌های پژوهش وی نشان داد از ۱۱۱۸ عنوان کتاب منتشر شده طی سالهای مذکور تنها ۱۲۳ عنوان (۱۱ درصد) دارای نمایه هستند. همچنین مشخص شد که فقط ۵ عنوان (۴ درصد) کتابهای دارای نمایه بیش از ۷۵ درصد از ملاکهای استاندارد نمایه‌سازی را رعایت کرده‌اند و بیشترین درصد یعنی ۳۴ درصد تا ۲۵ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند.

شریفیان (۱۳۷۶) نیز در پژوهشی به بررسی نمایه‌های انتهای کتابهای زبان و ادب فارسی انتشار یافته بین سالهای ۱۳۷۰ الی ۱۳۷۴ پرداخت و تعداد ۸۰۲ عنوان کتاب منتشر شده در حوزه زبان و ادبیات فارسی بین سالهای فوق را بررسی کرد. نتایج نشان داد که فقط ۸۲ عنوان یعنی یک دهم کتابها دارای نمایه می‌باشند. میزان رعایت ملاک‌های نمایه‌سازی نیز در سطح بسیار پایینی بوده است به طوری که کمتر از ۴ درصد کتابها در نمایه‌های خود بیش از ۷۵ درصد از ملاکهای نمایه‌سازی را رعایت کردند و تعداد ۱۹ عنوان یعنی حدود ۲۳ درصد از آنها تا ۲۴ تا ۴۹ درصد از اصول را رعایت کرده‌اند.

آبادطلب (۱۳۷۸) در پژوهشی با عنوان بررسی وضعیت نمایه‌های انتهای کتاب علوم فنی و مهندسی فارسی انتشار یافته از سال ۱۳۶۷ تا ۱۳۷۶ اظهار می‌دارد که از ۲۶۲۰ عنوان کتاب مورد مطالعه فقط ۷,۵ درصد از آنها دارای نمایه هستند و در ۲۸ درصد کتابها هیچ استاندارد رعایت نشده است.

کریمی (۱۳۷۸) نیز در پژوهش دیگری با عنوان مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین‌المللی ایزو در نمایه‌های پایانی کتابهای فارسی تاریخ معاصر ایران منتشر شده در سالهای ۱۳۷۳ تا ۱۳۷۷، تعداد ۵۸۴ عنوان از کتابهای منتشر شده در این حوزه را بررسی کرد و به این نتیجه رسید که بیش از ۵۰ درصد از کتابهای مورد بررسی فاقد نمایه پایان کتاب هستند و بیش از ۵۰ درصد نمایه‌های پایان کتابهای مذکور استاندارد ایزو را بطور کامل رعایت نکرده‌اند.

تجعفری (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان ارزیابی نمایه‌های پایان کتاب‌های فارسی حوزه علوم اجتماعی از نظر رعایت ملاکهای استاندارد ایزو ۹۹۹، تعداد ۲۳۳ عنوان کتاب فارسی حوزه علوم اجتماعی دارای نمایه پایانی از نظر رعایت ملاکهای کمی استاندارد ایزو ۹۹۹ را با روش پیمایشی بررسی نمود. یافته‌های پژوهش نشان داد که میزان رعایت ملاکهای ارزیابی ایزو در نمایه‌های مورد بررسی ۵۴,۴۹ درصد می‌باشد. درصد کتابهای دارای نمایه پایانی ۵,۹۲ درصد از کل کتابهای منتشر شده در این حوزه می‌باشد. تراکم نمایه ۳,۲۲ درصد، انواع نمایه از نظر نوع تهیه ۵۰ درصد نمایه بنیادی و از نظر شیوه چاپ و ساختار مدخل شامل نمایه ساده با ۷۷,۵۵ درصد و نمایه برون بافتی ۱۵,۸۱ درصد و همچنین نمایه درون بافتی با ۶,۶۳ درصد بوده است. در بین رشته‌های مختلف از نظر میزان رعایت ملاکها ارزیابی ایزو تفاوت معناداری وجود دارد. از نظر رعایت ملاکهای ارزیابی ایزو در بین ناشران دولتی و خصوصی و همچنین در نمایه بنیادی و ترجمه تفاوت معناداری وجود ندارد.

دهنوی (۱۳۸۵) در پژوهشی وضعیت نمایه‌های انتهای کتاب‌های فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی از سال ۱۳۴۸ تا ۱۳۸۵ را بررسی و با استانداردهای بین‌المللی مقایسه نمود. از ۷۵۰ عنوان کتاب مورد بررسی ۱۳۵ عنوان دارای نمایه انتهای کتاب بودند. در این تحقیق نمایه‌های انتهای کتاب با دو استاندارد بین‌المللی ایزو ۹۹۹ و استاندارد بی.اس. ۳۷۰۰ مقایسه شده‌اند. یافته‌های حاصل از این پژوهش نشان داد که درصد کتابهای کتابداری و اطلاع‌رسانی فارسی که دارای نمایه می‌باشند نسبت به نتایج سایر پژوهش‌ها بیشتر است یعنی ۱۸ درصد کتابها دارای نمایه انتهای کتاب است و از نظر نوع تهیه از ۱۳۵ عنوان، ۸۷ عنوان نمایه بنیادی و ۴۷ عنوان نمایه ترجمه و یک عنوان دارای نمایه اصل با ارجاع به بدنه متن فارسی می‌باشد. از نظر محتوا، بیشترین نوع نمایه موجود در کتابهای مورد بررسی، نمایه موضوعی با فراوانی ۶۹ (۵۱,۱ درصد) و کمترین نوع نمایه از نظر محتوایی نمایه عنوان و اسامی جغرافیایی هر کدام ۹ عنوان (۶,۷ درصد) بوده است.

نمایه‌ها از اصطلاحات مناسب با سطح خوانایی کودکان استفاده شده است.

واینبرگ^۶ (۲۰۰۰) نمایه‌های پایان کتاب در فرانسه را بررسی و مشخص کرد که اغلب کتابهای فرانسوی معاصر فاقد نمایه‌های کتاب هستند.

ریس و هنسل مایر^۷ (۲۰۰۰) و اولسون^۸ (۲۰۰۰) میزان استفاده‌پذیری نمایه‌های پایان کتاب را مورد بررسی و مطالعه قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که متغیرهایی مانند شیوه مدخل‌آرایی، نظام هادی و سبک نمایه‌سازی بر میزان استفاده‌پذیری نمایه‌ها موثر هستند. واندر میچ^۹ (۲۰۰۲) تاثیر سبک نمایه در جستجو را مورد مطالعه قرار داد و به این نتیجه رسید که سبک تراز شده در مقایسه با سبک تورفته و متوالی عملکرد بهتری دارد.

بارنوم و همکاران^{۱۰} (۲۰۰۴) جستجو از طریق نمایه پایان کتاب و تمام متن را بررسی کردند و نتیجه گرفتند که کاربران جستجوی تمام متن را به استفاده از نمایه ترجیح می‌دهند، ولی هنگام استفاده از نمایه اطلاعات را سریعتر بازیابی می‌کنند.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش به روش پیمایشی از نوع توصیفی انجام گرفته است. جامعه پژوهش شامل کلیه کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی موجود در کتابخانه‌های دانشگاه آزاد اسلامی رودهن اعم از ترجمه و تالیف است که شامل ۲۶۵۰ عنوان کتاب می‌باشد. با بررسی تعداد ۲۶۵۰ عنوان کتاب مشخص گردید که ۲۲۳ عنوان، دارای نمایه‌های کتاب هستند که جامعه پژوهش را تشکیل می‌دهند. ابزار مورد استفاده جهت گردآوری اطلاعات یک سیاهه واری^{۱۱} محقق ساخته می‌باشد. جهت تهیه سیاهه واری، ابتدا استاندارد بین‌المللی ایزو ۹۹۹ و چند منبع دیگر مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گرفت و با استفاده از آنها چک لیست‌گزینشی که شامل ۲۱ نکته اساسی در

به طور کلی پژوهشهای انجام شده در ایران حاکی از آن است که وضعیت نمایه‌سازی انتهای کتاب در کشور مطلوب نیست.

پیشینه پژوهش در خارج از کشور

در خارج از کشور نیز مطالعات متعددی در موضوع نمایه‌های پایان کتاب صورت گرفته که در ادامه به برخی از مهمترین این پژوهشها اشاره می‌شود.

نوودو^۱ (۱۹۸۹) پژوهشی با عنوان نمایه‌سازی کتاب در نیجریه انجام داده که در این تحقیق ۳۰ عنوان کتاب منتشر شده مورد بررسی قرار گرفتند که از این تعداد، ۷۷ درصد دارای نمایه بودند. در این پژوهش دقت و صحت نمایه‌های انتهای کتاب از جهت درستی ارجاعات جاینما، میانگین صفحات نمایه نسبت به صفحات کتاب، طرح فیزیکی، نظم الفبایی و بکارگیری نظام ارجاعات مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نتایج نشان داد که نمایه‌های انتهای کتاب در کشور نیجریه در مرحله پیمودن گامهای نخستین بوده و از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند.

دیوداتو^۲ (۱۹۹۱) و بیشاب، لیدی و ستل^۳ (۱۹۹۱) در پژوهشهایی جداگانه، نمایه‌های انتهای کتابهای حوزه‌های هنر، علوم انسانی، علوم و فناوری و علوم اجتماعی را مورد بررسی قرار داده‌اند. این پژوهش نشان داده که حدود ۸۴ درصد از کتابهای مورد بررسی دارای نمایه است و در حدود ۸۰ درصد از آنها نظام ارجاعات بکار برده شده است. دیوداتو و گانت^۴ (۱۹۹۱) در یک مطالعه اکتشافی ویژگی‌های نمایه‌های انتهای کتاب را که توسط دو گروه نویسنده و غیرنویسنده تهیه شده بود، مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که غیرنویسنده‌ها (که احتمالاً نمایه‌ساز حرفه‌ای بوده‌اند) نمایه را با تعداد صفحه‌ها و معرف‌های بیشتری تهیه کردند.

وب^۵ (۱۹۹۴) طی پژوهشی، با ارزیابی نمایه‌های زندگینامه‌های نوشته شده برای کودکان دریافت که تنها حدود ۴۰ درصد از این کتابها دارای نمایه بوده و در همه

⁶ Weinberg

⁷ Ryan & Henselmeier

⁸ Olason

⁹ Vander Meij

⁷ C. Barnum

¹¹ Chek list

¹ C.O. Nwodo

² Diodato

³ Bishop ; Liddy ; Settel

⁴ Gandt

⁵ Webb

جدول شماره ۳. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم

اسلامی بر حسب نوع نمایه از نظر ساخت

نمایه از نظر ساخت	تعداد	درصد
برون بافتی	۱۹	۸/۵
درون بافتی	۵	۲/۲
ساده	۱۹۹	۸۹/۲
جمع	۲۲۳	۱۰۰

در پاسخ به سؤال سوم مبنی بر وضعیت نمایه‌ها از نظر ساخت، در این پژوهش، اکثریت کتابها دارای نمایه ساده با فراوانی ۱۹۹ (۸۹,۲ درصد) بوده‌اند. پس از آن ۸/۵ درصد کتابها دارای نمایه برون بافتی بوده‌اند.

جدول شماره ۴. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم

اسلامی بر حسب نوع نمایه از نظر محتوی و پوشش

نمایه از نظر محتوی و پوشش	تعداد	درصد
موضوعی	۲۰	۹
اعلام	۱۷	۷/۶
ترکیبی	۱۸۶	۸۳/۴
جمع	۲۲۳	۱۰۰

نتایج حاصل از بررسی در پاسخ به سؤال چهارم در مورد وضعیت نمایه‌ها از نظر محتوا و پوشش، حاکی از آن است که نمایه ترکیبی با فراوانی، ۱۸۶ عنوان (۸۳,۴ درصد) در صدر قرار داشته‌است. همچنین ۲۰ عنوان (۹ درصد) دارای نمایه موضوعی و ۱۷ عنوان (۷/۶ درصد) دارای نمایه اعلام بوده‌اند.

جدول شماره ۵. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم

اسلامی بر حسب نوع نمایه از نظر تهیه

نمایه از نظر نوع تهیه	تعداد	درصد
بنیادی	۱۷۹	۸۰/۳
ترجمه	۴۴	۱۹/۷
اصل با ارجاع به متن فارسی	۰	۰
جمع	۲۲۳	۱۰۰

در پاسخ به سؤال پنجم پژوهش نتایج پژوهش از بررسی ۲۲۳ عنوان نمایه کتاب، حاکی از آن است که اکثریت نمایه‌ها از نوع نمایه بنیادی ۱۷۹ عنوان (۸۰,۳)

نمایه‌سازی انتخاب گردید و بصورت سوال مطرح گردید. داده‌های مورد نیاز در این پژوهش با مراجعه مستقیم به تک تک کتابها و مشاهده نمایه پایانی گردآوری شد. داده‌های گردآوری شده در این پژوهش با استفاده از آمار توصیفی و در قالب جداول توزیع فراوانی ارائه گردیده‌است. در این پژوهش، داده‌های خام با استفاده از نرم افزار (SPSS) (اس. پی. اس. اس. مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

پاسخ به سئوالات پژوهش

جدول شماره ۱. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم

اسلامی بر حسب کتابهای دارای نمایه

وضعیت نمایه	تعداد	درصد
کتابهای دارای نمایه	۲۲۳	۸/۴
کتابهای فاقد نمایه	۲۴۲۷	۹۱/۶
جمع	۲۶۵۰	۱۰۰

در پاسخ به سوال یک پژوهش مبنی بر این که چه تعداد از کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی دارای نمایه هستند، اطلاعات جدول یک حاکی از آن است که از بین ۲۶۵۰ عنوان کتاب، ۲۲۳ عنوان (۸/۴ درصد) دارای نمایه است و اکثریت کتابها (۹۱/۶ درصد) فاقد نمایه بوده‌اند.

جدول شماره ۲. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم

اسلامی بر حسب میانگین صفحه‌های نمایه به میانگین صفحه‌های کتاب

وضعیت تراکم نمایه	تعداد صفحات
تعداد صفحات نمایه	۵۵۲۵
تعداد صفحات کتاب	۹۰۶۴۰
درصد میانگین تراکم نمایه	۶/۱

در پاسخ به سوال دو پژوهش، از ۲۲۳ عنوان کتاب بررسی شده درصد میانگین تراکم نمایه، بر اساس میانگین نسبت صفحات نمایه به صفحات کتاب ۶,۱ درصد می‌باشد که از استاندارد ۵ درصد بالاتر است؛ یعنی حجم نمایه در کتب فارسی حوزه علوم اسلامی جامعه مورد مطالعه در سطح یک نمایه خوب قرار دارد و از این نظر وضعیت مطلوبی دارد.

فقط ۴۵ عنوان (۲۰/۱۸ درصد) ارجاعات را در نمایه‌ها بکار برده‌اند. از این ۴۵ عنوان ارجاع، ۴۴ عنوان از ارجاع "نگاه کنید به" و یک عنوان هردو نوع ارجاعات را بکار برده‌اند. ۱۷۸ عنوان (۷۹،۸۲ درصد) هیچ نوع ارجاعی را بکار نگرفته‌اند.

در جدول شماره ۷ و ۸ وضعیت کلی رعایت ملاک‌های کمی و کیفی استاندارد ایزو ۹۹۹ در کتاب‌های علوم اسلامی ارائه شده است. نکته قابل اشاره آنکه در این جدول فقط موارد مربوط به استاندارد ایزو ارائه شده است. همچنین، با توجه به اینکه نوع داده‌های سوالات مربوط به ساخت، محتوی، نوع تهیه و نوع ارجاعات (داده‌های ترتیبی) با نوع داده‌های سایر سوالات (داده‌های اسمی) متفاوت بوده است، به‌منظور پرهیز از خطای آماری از جدول حذف شده‌اند.

درصد) و پس از آن نمایه ترجمه‌شده ۴۴ عنوان (۱۹،۷ درصد) می‌باشد. درصد بالای نمایه بنیادی نشان دهنده آن است که احتمالاً کتابهای تالیفی در حوزه علوم اسلامی بیشتر است.

جدول شماره ۶. توزیع فراوانی کتابهای فارسی حوزه علوم اسلامی بر حسب نمایه از نظر نوع ارجاعات

نوع ارجاعات	تعداد	درصد
نگاه کنید به	۴۴	۱۹/۷۳
نیز نگاه کنید به	۰	۰
هردو	۱	۰/۴۵
هیچکدام	۱۷۸	۷۹/۸۲
جمع	۲۲۳	۱۰۰

نتایج حاصل از بررسی در پاسخ به سؤال ششم پژوهش نشان می‌دهد که از ۲۲۳ عنوان کتاب دارای نمایه

جدول شماره ۷. توزیع فراوانی میزان رعایت ملاک‌های کمی استاندارد ایزو ۹۹۹ در نمایه‌های کتابهای حوزه علوم اسلامی

ملاک‌های کمی استاندارد	میزان رعایت		میزان عدم رعایت	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
ستون‌بندی	۱۶۴	۷۳،۵	۵۹	۲۶،۵
شماره‌گذاری	۲۱۸	۹۷،۸	۵	۲،۲
جایزما	۱۱۲	۵۰،۲	۱۱۱	۴۹،۸
ابزارهای جستجو	۸۸	۳۹،۵	۱۳۵	۶۰،۵
تورفتگی	۲۶	۱۱،۷	۱۹۷	۸۸،۳
ارائه در انتهای کتاب	۱۵۷	۷۰،۴	۶۶	۲۹،۶

درصد) و محل قرار گرفتن نمایه (۷۰،۴ درصد) است. همچنین بیشترین موارد عدم رعایت ملاک‌های کمی مربوط به تورفتگی مدخل‌ها (۱۱،۷ درصد) است.

همانگونه که در جدول شماره ۷ آمده است بیشترین ملاک‌های کمی استاندارد ایزو ۹۹۹ رعایت شده در نمایه‌های کتابهای حوزه علوم اسلامی، به ترتیب مربوط به شماره‌گذاری صفحات (۹۷،۸ درصد)، ستون‌بندی (۷۳،۵

جدول شماره ۸. توزیع فراوانی میزان رعایت ملاک‌های کیفی استاندارد ایزو ۹۹۹ در نمایه‌های کتابهای

کتابهای حوزه اسلامی

ملاک‌های کیفی استاندارد	میزان رعایت		میزان عدم رعایت	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
قواعدنقطه‌گذاری	۱۱۷	۵۲،۵	۱۰۶	۴۷،۵
نظم الفبایی	۱۸۴	۸۲،۵	۳۹	۱۷،۵
حروف چاپی	۱۴۰	۶۲،۸	۸۳	۳۷،۲
نظام ارجاعات	۴۵	۲۰،۲	۱۷۸	۷۹،۸
مقدمه نمایه	۱۸	۸،۱	۲۰۵	۹۱،۹
عبارت توضیحگر	۳۱	۱۳،۹	۱۹۲	۸۶،۱

اصطلاح مرکب	۱۲۸	۵۷,۴	۷۸	۳۵
مفرد-جمع	۴۳	۱۹,۳	۱۶۳	۷۳,۱
قواعد اسامی	۸۰	۳۵,۹	۱۴۳	۶۴,۱
حروف اضافه	۸۱	۳۶,۳	۱۲۵	۵۶,۱
اصطلاحات مترادف	۳۴	۱۵,۲	۱۸۹	۸۴,۸

به‌نظر می‌رسد که حجم نمایه ارائه شده در کتب فارسی حوزه علوم اسلامی که دارای نمایه آخر کتاب بوده‌اند در حد یک نمایه خوب و مطلوب قرار دارد.

در رابطه با انواع نمایه از نظر ساخت، بیشترین تمایل نمایه سازان به ساخت نمایه ساده بوده است به طوری که ۸۹,۲ درصد کتاب‌ها دارای نمایه ساده بوده‌اند. در مقایسه با تحقیقات انجام شده تجعفری در حوزه علوم اجتماعی نیز به این نتیجه رسید که نمایه ساده با ۷۷,۵۵ درصد در اولویت قرار داشته است. شاید سهولت تهیه نمایه‌های ساده علت رواج و استفاده از آنها باشد.

در رابطه با انواع نمایه از نظر محتوی و پوشش، نمایه‌های ترکیبی با ۸۳,۴ درصد در اکثریت قرار داشته‌اند. این نتایج حاکی از عدم آشنایی نمایه سازان با سایر انواع نمایه است و برگزاری دوره‌های آموزشی جهت تربیت و آموزش نمایه سازان حرفه‌ای را ضروری می‌سازد.

در ارتباط با نوع نمایه از نظر تهیه، ۸۰,۳ درصد نمایه‌های انتهای کتاب در حوزه علوم اسلامی را نمایه‌های بنیادی تشکیل می‌دهند. طبق پژوهش شریفیان ۹۰ درصد نمایه‌ها بنیادی هستند و در بررسی دهنوئی این رقم ۶۴,۴ درصد و در تحقیق تجعفری ۵۰ درصد بوده است. چنین به نظر می‌رسد که بیشترین کتابها در حوزه علوم اسلامی تالیفی می‌باشند و احتمالاً ماهیت علوم و میزان نفوذ تالیف یا ترجمه در نوع نمایه از نظر بنیادی بودن یا ترجمه بودن موثر است.

از نظر نوع ارجاعات در نمایه‌ها، مجموعاً ۲۰,۲ درصد از نمایه‌ها از نظام ارجاعات استفاده کرده‌اند. در میان ارجاعات درصد بیشتری از نمایه‌ها دارای ارجاع "نگاه کنید به" بوده‌اند. از ارجاع "نیز نگاه کنید به" بجز یک مورد استفاده نشده است. بنابراین چنین استنباط می‌شود که در کتابهای حوزه علوم اسلامی، نظام ارجاعات وضعیت مطلوبی ندارد و نشانگر آن است که شبکه مفهومی مطلوبی در نمایه‌ها ایجاد نشده است.

همانگونه که در جدول شماره ۸ آمده است بیشترین موارد رعایت ملاک‌های کیفی استاندارد در نمایه‌ها به ترتیب مربوط به نظم الفبایی (۸۲,۵ درصد)، حروف چاپی (۶۲,۸ درصد)، اصطلاحات مرکب (۵۷,۴ درصد) و قواعد نقطه‌گذاری (۵۲,۵ درصد) است. کمترین ملاک‌های رعایت شده مربوط به مقدمه نمایه (۸,۱ درصد) و استفاده از عبارت توضیحگر (۱۳,۹ درصد) است.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که متأسفانه درصد نسبتاً کمی از کتابهای حوزه علوم اسلامی دارای نمایه انتهای کتاب هستند چنانچه از میان کتاب‌های بررسی شده فقط حدود ۸,۴ درصد دارای نمایه انتهای کتاب بوده‌اند. بنابراین با توجه به نتایج بدست آمده می‌توان چنین استنباط کرد که کتب علوم اسلامی از نظر داشتن نمایه در وضعیت نامطلوبی قرار دارند و به نظر می‌رسد این غفلت احتمالاً ناشی از آگاهی نداشتن مولفان و مترجمان و ناشران از اهمیت نمایه انتهای کتاب است و شاید به دلیل افزایش هزینه‌های نشر کتاب و یا هزینه مالی اضافی باشد که تهیه نمایه آخر کتاب بر ناشر تحمیل می‌کند.

با توجه به یافته‌های پژوهش، می‌توان گفت که کتاب‌های حوزه علوم اسلامی، از نظر رعایت استانداردهای ایزو ۹۹۹ در نمایه‌های انتهای کتاب، وضعیت مناسبی ندارند یعنی به طور میانگین در ۴۳,۹۴ درصد نمایه‌های انتهای کتاب این استانداردها رعایت شده است. این مسئله می‌تواند نتیجه آگاهی نداشتن جامعه دست‌اندر کار نشر در حوزه علوم اسلامی از استانداردهای موجود در این زمینه باشد.

میانگین حجم نمایه در نمایه‌های پایان کتاب جامعه مورد بررسی، از یک نمایه متوسط طبق شیوه‌نامه شیکاگو (یک پنجاهم تا یک بیستم) کمی بالاتر قرار دارد، یعنی میانگین صفحات نمایه نسبت به صفحات کتاب حدود ۶,۱ درصد است که از استاندارد ۵ درصد بالاتر است. بنابراین،

مورد قواعد مربوط به اصطلاحات مرکب و شکل مفرد و جمع کلمات در نمایه، قواعد مربوط به اسامی اشخاص، حروف اضافه اکثریت نمایه‌ها این اصول را رعایت نکرده‌اند و از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند. از نظر بکارگیری و رعایت قواعد مترادف‌ها در نمایه ۸۴٫۸ درصد آنها اصول مربوط به مترادف‌ها را در نمایه بکار نبرده و رعایت نکرده‌اند. بنابراین چنین به نظر می‌رسد که میزان رعایت اصول مربوط به مفاهیم در نمایه‌های کتاب‌های مورد مورد پژوهش نامطلوب می‌باشد.

پیشنهادها و آرایه راهکارها

۱. توجه به یافته‌های پژوهش و نتایج حاصل از آن پیشنهادها را زیر ارئه می‌گردد.

۱. تهیه و تدوین استاندارد جهت نمایه‌سازی کتابهای فارسی

۲. الزام ناشران برای تهیه نمایه‌های کتاب قبل از انتشار کتاب.

۳. ارائه طرحی مدون برای آگاهی، تشویق و ترغیب مولفان، مترجمان و ناشران برای تهیه نمایه‌های کتاب بخصوص برای کتابهای علمی و دانشگاهی.

۴. برگزاری دوره‌های آموزشی نمایه‌سازی برای دست‌اندرکاران نشر جهت ترویج و تهیه نمایه‌های کتاب.

۵. تدوین اصطلاحنامه‌های موضوعی در حوزه‌های گوناگون علمی جهت ایجاد شبکه مفهومی غنی تر و روشن تر برای استفاده نمایه‌سازان

۶. گنجاندن درس نمایه‌سازی در دوره کارشناسی کتابداری و اطلاع‌رسانی جهت آموزش و تربیت نمایه‌سازان حرفه‌ای

منابع

آبادطلب، حجت. (۱۳۸۷) بررسی وضعیت نمایه‌های پایان کتابهای علوم فنی و مهندسی فارسی انتشار یافته در سالهای ۱۳۶۷ - ۱۳۷۶. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی. واحد تهران شمال.

از نظر رعایت ملاک‌های کمی در نمایه‌ها یافته‌ها نشان داد که در مورد ستون بندی حدود ۷۳٫۵ درصد از نمایه‌های کتاب‌های مورد بررسی ستون بندی را رعایت کرده‌اند و از این نظر در وضعیت مناسبی قرار دارند. از نظر رعایت شماره‌گذاری صفحات، حدود ۹۷٫۸ درصد نمایه‌های کتاب‌های مورد بررسی این ملاک را رعایت کرده‌اند و می‌توان گفت که از این نظر کاملاً مطلوب عمل شده است. تجعفری نیز در پژوهش خود به این نتیجه رسید که رعایت این ملاک در حوزه علوم اجتماعی ۹۷ درصد بوده است. از نظر رعایت ملاک‌های جایزینما حدود ۵۰٫۲ درصد نمایه‌ها ملاک‌های جایزینما را رعایت کرده‌اند که در حد متوسط می‌باشد. از نظر بکارگیری ابزارهای جستجو حدود ۳۹٫۵ درصد نمایه‌ها این ملاک را در نمایه‌های انتهای کتاب خود بکار برده‌اند که نسبتاً ضعیف عمل شده است. از نظر استفاده از اصول و قواعد تورفتگی در نمایه، وضعیت مطلوبی وجود ندارد و در ۱۱٫۷ درصد نمایه‌ها این اصل رعایت شده است و این امر نشانگر آن است که در نمایه‌ها از این نظر کاملاً ضعیف عمل شده است که احتمالاً می‌تواند نتیجه عدم وجود شبکه مفهومی مناسب بین مدخل‌ها می‌باشد. از نظر محل قرارگیری نمایه در کتاب، حدود ۷۰٫۴ درصد نمایه‌ها اصول مربوط به آن را رعایت کرده‌اند.

از نظر رعایت ملاک‌های کیفی استاندارد نقطه‌گذاری در حد متوسط (۵۲٫۵ درصد) رعایت شده است، در حالی که نقطه‌گذاری یکی از تدابیر اصلی برای تمایز واژه‌ها و اجزاء مختلف یک مدخل است. بیش از هشتاد درصد نمایه‌های انتهای کتاب‌های اسلامی نظم الفبایی را رعایت کرده‌اند و از این نظر خوب عمل شده است که نشان می‌دهد نمایه‌سازان به نظم بخشی و ارائه واضح مطالب در نمایه همت گمارده‌اند. از نظر بکارگیری حروف چاپی متناسب، ۶۲٫۸ درصد نمایه‌ها اصول مربوط به حروف چاپی را رعایت کرده‌اند. از میان نمایه‌های مورد بررسی درصد بسیار کمی از یادداشت‌های مقدماتی استفاده کرده‌اند و اکثریت نمایه‌های انتهای کتاب از چنین تمهیدی استفاده نکرده‌اند. از نظر بکارگیری عبارات توضیحگر، حدود ۱۳٫۹ درصد اصول مربوط را رعایت کرده‌اند که درصد نسبتاً پایینی است و این حاکی از آن است که در نمایه‌ها سعی نشده دامنه موضوعی مدخلها برای کاربران روشن شود. در

محمدی فر، محمدرضا (۱۳۸۱). مبانی نمایه سازی. تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

مزینانی، علی. (۱۳۷۳) بررسی نمایه های انتهای کتابهای علوم پزشکی فارسی منتشر شده در سالهای ۱۳۶۸ - ۱۳۷۲. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی.

نوروزی، علیرضا. (۱۳۸۰) نمایه سازی کتاب راهنمایی برای: ناشران، نمایه سازان، کتابداران، مولفان و مترجمان. تهران: چاپار.

Barnum, C. et al. (2004) "Index Versus Full text Search: A Usability Study of User Preference and Performance". Technical Communication. V 51, N 2, P 185- 206.

Bishop, A.P; Liddy, E.D; Settle, B. (1991) "Index quality Study, Quantitative Description of back-of-book Indexes". Proceedings of the 22nd Annual Conference of the American Society of Indexers. Chicago: American Society of Indexers. p 15-51.

Bonura, Larry S. (1994). The Art of indexing. New York: John Willy.

Broko, H; Bernier, C.L. (1978). Indexing concepts and methods. New York: Academic press.

Busha, Charles H., Harter, Stephen P. (1980). Research methods in librarianship: techniques and interpretation. London: Academic Press.

Cleveland, D. B.; Cleveland, A. D. (2001). Introduction to indexing and abstracting, Englewood: libraries unlimited.

Diodato, V; Gandt, G. (1991) Back of the book indexes and the characteristics of author and non-author indexing : Report of Exploratory study.

Diodato, V. (1991). Cross-references in back of the book indexing. The Indexer, p: 34.

Dutta, S.; Sinha, P.K. (1984). Pragmatic approach to subject indexing: A New concept.

آذرنگ، عبدالحسین. (۱۳۷۸) نمایه‌های پایان کتاب. شمه‌ای از اطلاعات و ارتباطات. ترجمه و تألیف عبدالحسین آذرنگ. تهران: نشر کتابدار.

اشرفی ریزی، حسن؛ کاظم پور، زهرا. (۱۳۸۶) ارزیابی نمایه و نمایه سازی: معیارها و استانداردها. علوم و فناوری اطلاعات، دوره ۲۳، شماره ۱ و ۲، ص. ۸۴-۹۵.

اصفهان‌ی، ابونعیم. (بی تا) حلیه الاولیاء. بیروت: دارالکتب العلمیه.

تجعفری، معصومه. (۱۳۸۴) ارزیابی نمایه‌های انتهای کتاب‌های فارسی حوزه علوم اجتماعی از نظر رعایت استاندارد ایزو ۹۹۹. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد.

داورپناه، محمدرضا. (۱۳۸۵) جستجوی اطلاعات علمی و پژوهشی در منابع چاپی و الکترونیکی. تهران: دبیزش؛ چاپار.

دهنوئی، فاطمه. (۱۳۸۶) بررسی وضعیت نمایه های انتهای کتابهای فارسی کتابداری و اطلاع رسانی از سال ۱۳۴۸ تا ۱۳۸۵ و مقایسه آن با استانداردهای بین المللی. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی. واحد علوم و تحقیقات تهران.

شریفیان، داوود. (۱۳۷۶) بررسی وضعیت نمایه های انتهای کتابهای زبان و ادب فارسی انتشار یافته بین سالهای ۱۳۷۰ - ۱۳۷۴. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

صدیق بهزادی، ماندانا. (۱۳۸۱) اصول نمایه سازی بر اساس استاندارد ایزو ۹۹۹. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

کریمی، سکینه. (۱۳۷۸) مطالعه میزان رعایت استانداردهای بین المللی ایزو در نمایه های پایانی کتابهای فارسی تاریخ معاصر ایران منتشر شده در سالهای ۱۳۷۳ - ۱۳۷۷. پایان نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

کلپوند (۱۳۸۵). در آمدی بر نمایه سازی و چکیده نویسی. ترجمه سید مهدی حسینی. تهران: چاپار، ۱۳۸۵.

- Ryan, C. N. & Henselmeier, S. (2000) "Usability Testing at Macmillan USA. Keywords , p:199-202.
- Vander Meij , H. (2002). Styling the index: is it time for a change ?. Journal of Information Science. P:51-243.
- Webb, K.A (1994) "A Study of the Description and Evaluation of Indexes in Biographies written for Children". Masters_Theses, Kent State University.
- Weinberg, B. H. (2000). Book indexes in France: Medieval specimens and modern practices. The Indexer, 22(1).
- Wheatley, Henry Benjamin (1879),. What is an index? A few notes on indexes And indexers. London: Longmans.
- Henninger , Maureen (1999). What makes a good web indexes . The international journal of indexing. Vol.21, No.4 , p.:182-183.
- International Standard Organization (ISO). 1996. ISO 999 Information and documentation guidelines for the content, organization and presentation of indexes. N.P.: ISO press.
- Mai, J.E. (2005). Analysis in indexing: Document and domain centered approaches. Information processing and management, vol. 41, No.3, P.:599-611.
- Nwodo, c.o.; Otokunefor, H.C. (1988). Indexing of books in Nigeria: some observations. The indexer, vol. 4, no16. p. 249-250.

